

QADIMGI ERONDA ILK DAVLATLARNING TASHKIL TOPISHI

Eshqulova Aziza

G'oyibova Malika

Bo'rxonova Maftuna

Denov tadbirkorlik va pedaagogika institute

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada Qadimgi Eron hududida yashagan qabilalar, ular ittifoqining tashkil topishi va bu jamolarning davlat darajasiga ko'tarilishi haqida so'z ketadi. Shuningdek Qadimgi Eron va Turon xalqlarining savdo, harbiy va madaniy aloqalari to'g'risida ma'lumotlar beriladi.

Kalit so'zlar: Qadimgi Eron, Elam, Suza shahri, Ekbatan shahri, Midiya, Fors viloyati, Ahomoniylar davlati, Persepol saroyi.

Mesopotamiyadan sharq tomonda atrofi tog' tizmalari bilan qurshab olingan bepayon Eron qirlari yoyilib yotadi. Eronni Dajla va Frot havzasidan Zagros tog' tizmasi ajratib turadi. Shimol tomondagi Elburs tizma tog'i Kaspiy dengizining janubiy qirg'og'i bo'ylab o'tadi, shimoli-g'arbda esa Kopetdog' va Pomir tog'lari Eron bilan O'rta Osiyoning chegarasini tashkil qiladi. Markaziy Eronning ancha qismi, sharqiy Eronning ko'p viloyatlari sekin-asta cho'lga va ba'zi joylari suvsiz sahroga aylanib borgan. Bunda ko'chma chorvachilik ustun bo'lgan, ammo ikki o'rkachli tuyalar (Baqtriya tuyasi) yetishtirish alohida o'rin tutgan. Bu tuyalar er.av. I ming yillikda Osuriyada ham juda oz bo'lsa-da paydo bo'lgan. Dehqonchilik o'choqlari Eronning chekka o'lkalarida, erni soy suvlari bilan sug'orish mumkin bo'lgan joylarda tashkil topgan. O'rta Osiyoda, Erondan farqli ravishda past tekislik keng joyni egallagan. Lekin Dajla, Frot va Nil suvlarini jilovlashdan ko'ra Amudaryo suvini o'zlashtirish ancha qiyin kechgan va bunda irrigatsiya ishlari ancha keyin (er.av. I ming yillikdagina) boshlangan. Dehqonchilik madaniyatining eng qadimgi o'choqlari Orol dengizi bo'ylarida emas, balki ancha janubroqda, Eronga chegaradosh rayonlarda, (hozirgi O'zbekiston territoriyasida) bo'lganligi aniqlandi. Arheologlar bunda er.av. V ming yillikdayoq dehqonchilik bo'lganidan

dalolat beruvchi arpa, bug'doy donlari va uy hayvonlarining suyaklarini topdilar, ammo ayni zamonda Amudaryo havzasida hali ovchilik va baliqchilik hukm surgan.

Eron bepoyon tog'li va ko'p cho'llardan iborat kontinental iqlimli mamlakat. Dehqonchilik uchun qulay vodiylar, tog' oldi hududlari juda ko'p. Shimolda Elburs tog' tizimi va unga Turkman, Xuroson tog'lari qo'shiladi. G'arbdan va janubdan Zagros va janubiy Eron tog'lari o'rab turadi. Janubi g'arbiy Eronda (Huziston) Korun va Kerxa daryolari vodiysida yuqori hosil beradigan yerlar mavjud. Aholisi. Eron bilan O'rta Osiyoning qadim zamondagi etnik tarkibini aniqlash juda qiyin. Faqat bir narsani komil ishonch bilan aytish mumkinki, er.av. II ming yillikkacha bundagi tillarda na semit va na hind-Yevropa tillariga o'xshashlik 64 bo'lgan. Bundagi tillardan bizga ma'lum bo'lgani elamiy tilidir, bu til Eronning janubi-g'arbida ustunlik qilgan, ammo uzoq qadimda elamiy tili ancha nari, sharq va sharqi-shimolda ham tarqalgan bo'lishi ehtimoldan holi emas. Faqat er.av. II ming yillikda, ayniqsa I ming yillikda etnogenez manzarasi oydinlashib borgan. Sovet davri ilmiy adabiyotlarida O'rta Osiyo va Eronda hinderon qabilalari paydo bo'lgan. Ular shimol tomondan kelgan deb faraz qilinadi. Ammo eroniy tillar shimoldan janubga kirib kelgan degan fikrlar asossizligi haqida yangi fikrlar bor, ya'ni fors ko'rfazi hududida eroniy tillarning dariy lahjasi bo'lgani haqida farazlar bor. Er.av. I ming yillik boshlarida g'arbiy Eronda eron tilida so'zlashuvchi qabilalar yashagan. Buni Ossur yilnomachilaridan bizga etib kelgan bir qancha rayonlarning onomastika va toponimikasi isbotlaydi. Eronda mezolit va neolit davriga oid manzilgohlar, arxeologik topilmalar, kulolchilik buyumlari Suza shahrining ilk qatlamlari yodgorliklari, Eron poytaxt shaharlari Suza, Ekbatana, Pasargad harobalaridan topilgan ulug'vor haykallar, qoyatosh releflari, qimmatbaho metallardan qilingan buyumlar-riton-qadahlar, harbiy qurollar va taqinchoq-bezaklar topib o'rganilgan. Yevropa olimlari J. de Margo va Grishman bu qadimgi shaharlar xarobalarini o'rganib, eronshunoslik faniga muhim hissa qo'shdilar. Er. av. VII -VI ming yilliklarda g'arbiy Eronda dehqonchilik bilan shug'ullanadigan o'troq va chorvador qabilalar er.av. VI -V ming yilliklarda Eronning boshqa hududiga tarqaladi. Er. av. III ming yillik boshlarida janubig'arbiy Eronda Elamtu (bobil va ossur tilida

«mamlakat») yoki Elam ilk davlat birlashmasi shakllanadi. Elam Mesopotamiya hamda shimoliy va sharqiy Eron bilan bog'langan Korun va Kerxa daryolari vodiylarida joylashgan. Suza shahri poytaxtga aylandi.

Midiya va Eron tarixi bo'yicha ma'lumot beradigan manbalardan biri bu yunon mualliflarining asarlari hisoblanadi. Gerodot (er. av. V asr)ning tarixi, Fukidid (er. av. V asr) tarixi, Ksenofontning «Yunon tarixi» asari, uning «Anabasis» memuari, sitsiliyalik Diodorning «Tarixiy kutubxona»si kabi asarlar 65 qadimgi fors tarixiga oid boy siyosiy, ijtimoiy, harbiy-diplomatik ma'lumotlar beradi. Eron va O'rta Osiyoning xo'jaligi va undagi ijtimoiy munosabatlar to'g'risida biz asosan arxeologiya yodgorliklaridan bilib olamiz. Uzoq o'tmishning aks sadolari Eronda keng tarqalgan diniy asar – —Avestoning ilk qatlamlarida saqlangan. Hilma-hil hujjatlardan iborat butun bir arxiv bizgacha faqat Elam davridan etib kelgan. Er.av. VI asrdan boshlab Ahmoniylarning yozuvlari paydo bo'la boshlagan. Ko'p masalalarni hal etishda Gerodot, qisman Ktesiy va boshqa antik dunyo mualliflarining asarlari yordam beradi.

Elam. Eron xalqlaridan yuqorida bir necha marta tilga olingan elamiylar hammadan oldin tarix sahnasiga chiqqan. Elamiylar mamlakati fors qo'ltig'iga quyadigan ikki daryo - Kerxa bilan Karuna daryolari havzasini va shimol tomonda unga tutushgan tog'li Anchan o'lkasini ishg'ol qilgan. Elamning poytaxti Suza (Kerhi bo'yidagi) tekislikda joylashgan bo'lgan. Arxeologlar bundan (er.av. IV-III asrlardagi) eneolit yodgorliklarini ayniqsa badiiy jihatdan yuksak, naqsh solingan sopol buyumlarini topganlar. Shu narsa muhimdirki, Elam butun tarixi davomida Ikki daryo oralig'i bilan maxkam aloqada bo'lgan va bu aloqa uning iqtisodiyoti hamda madaniyatiga ta'sir ko'rsatgan. Shu narsa ham ibratlidirki, Elamda paydo bo'lgan o'ziga xos yozuv tizimini mahalliy piktografiya asosidagi ieroglifikani g'arbiy qo'shnilardan o'zlashtirib olgan mixxat er.av. III ming yillikda siqib chiqargan. Dastlab mixxat matnlari akkad tilida yozilgan, er.av. II ming yillikda esa elamiy tilida yozila boshlagan. Elamning Ikki daryo oralig'idagi davlatlar bilan bo'lgan siyosiy munosabatlari ko'p o'zgarib turgan. Vaqti-vaqti bilan Elam Akkadga (er.av. XXIII asr) va Shumerga (Urning III sulolasi vaqtida - er.av. XXI

asrda) qaram bo'lib qolgan. Ammo buning aksi yuz bergan hollar ham bo'lgan, Elam podsholari g'arbiy qo'shinlarning kuchsizlanib qolganliklaridan foydalanib, ularga qarshi hujumga o'tgan. Masalan, eramizdan avvalga XX-XVIII asrlarda tarqoqlik va o'zaro urushlar davrida Elam, Dajla va Frot havzasida o'z nazoratini o'rnatgan. Er.av. II ming yillikda elamiylar yana kuchayib ketib, Bobilga yurishlar qilgan. 66 Elamning ijtimoiy munosabatlarida qo'shni Ikki daryo orlig'iga o'xshagan joylari ko'p bo'lgan. Ammo, shu bilan birga, mahalliy xususiyatlari ham bo'lgan, albatta. Bunda tarkib topgan sinfiy jamiyat sharoitida har xil matriarxat qoldiqlari Ikki daryo oralig'idagidan ko'ra uzoqroq saqlangan, bu qadimgi Misrda ro'y bergan shu singari ahvolni eslatadi. Chunonchi, er uchastkalari tamomila ayollar ihtiyorida bo'lgan. Taxt merosligining o'ziga xos tartibi ham ibratlidir, taxt otadan o'g'ilga o'tmagan, balki akadan ukaga o'tgan (fratiarxat). Er.av. VIII-VII asrlar Elam bilan Osuriya o'rtasida juda qattiq va keskin kurash borgan va bu kurash Ashshurbanipal qo'shinlarining Suzni tor-mor keltirishi bilan tugagan. Shundan keyin Elam mustaqil o'rin tutmagan, ammo elamiy tili fors va bobil tillari bilan birga yashayvergan. Behistun yozuvining uch tilda bo'lganligi bunga dalildir. Elamning qulashi yangi xalqlarning, endi bu gal eron tili guruhidagi midiy va forslarning kelib chiqishiga sabab bo'lgan.

Midiya. Midiya shimoli-g'arbiy Eronda joylashgan edi. Mamlakatning g'arbiy qismi Zagros tog'i hududi bo'lib, keyinchalik Midiya Atropatenasi deb atalgan. Atropatenadan sharqda Midiyaning tekislik qismi joylashgan. Er. av. III-II ming yilliklarda bu hududlarda kassit, kutiy, xurrit tillarida so'zlashadigan o'troq va chorvadorlar yashaganlar. Yunon an'analariga ko'ra, Midiya davlatini podsho qilib saylagan Deyok degan kishi barpo qilgan va yakka hokimlik o'rnatgan. Midiya poytaxti Ekbatana (hozirgi Hamadon) ni barpo qilgan kishi ham o'sha deydilar. Ekbatana oddiy bir qishloq bo'lib, Deyok uni bir necha devor bilan qurshab olingan mustahkam qal'aga aylantirgan. Midiya hukmdorlaridan eng atoqlisi va Midiya davlatining ayni tashkilotchisi Kiaksar bo'lgan (er.av. 625-585 yillar). U Osuriyaning Bobil va Elamga qarshi kurashi natijasida zaiflashib qolganligidan, butun Old Osiyoga skiflarning bosqinchilik xujumidan imkon boricha foydalangan.

Urushqoq shimoliy qabilalarning bu harakatidan garchi qisman bo'lsa-da, Midiyaning o'z territoriyasi 67 ham zarar ko'rgan bo'lishiga qaramay, Kiaksar skiflarni tinchitgan va hatto o'z xizmatiga og'dirishga muvaffaq bo'lgan. Ossuriya Elamni tor-mor keltirgani bilan uni o'zlashtirishga kuch va imkoniyati qolmagan, keyin Elam Midiyaning ta'sir doirasiga kirib ketgan. Kiaksar o'zini tiklab olgan Bobil bilan inoqlashgan. Qadimgi mualliflar Kiaksarning qabilalardan terilgan lashkarlardan iborat avvalgi terma qo'shini o'rniga muntazam armiya barpo qilishi uning eng katta muvaffaqiyati deb hisoblaydilar. Ossuriya bilan kurash ajoyib yutuq bilan tamom bo'lgan. Kiaksar er.av. 612 yilda Ossuriyaning poytaxti Nineviyani egallagan va osur merosini Bobil podshosi Nabupalasar bilan bo'lishib olgan. Urartu territoriyasining kattagina qismi va Kichik Osiyoning sharqiy qismi – Kappadokiya ham Midiya davlati tarkibiga kirgan. Midiya er-mulklarning g'arbga qarab kengayishi shu bilan tugagan. Lidiya bilan urush Kiyaksar uchun juda og'ir bo'lgan va u (Bobilning vositachiligida) sharq bilan yunon olami o'rtasidagi savdo-sotiq ishlarini o'z qo'lida ushlab turgan qudratli va boy davlat bilan bitishishni afzal ko'rgan. Kiaksar bilan Lidiya podshosi Aliatt o'rtasidagi bitimga muvofiq Galis daryosi ikki davlatning chegarasi bo'lib qolgan. Kiaksarning o'g'li, Midiyaning oxirgi podshosi Astiag davrida Yangi Bobil podsholigi bilan bo'lgan do'stona munosabatlar buzilgan. O'rtada nizo chiqishiga har ikki tomon da'vo qilgan chegaradagi Xarran shahri sabab bo'lgan. Midiya qo'shinlari g'arbda Bobil podshosi Nabonidga qarshi juda shiddatli janglar bilan band bo'lib turganida Eronning janub qismi-Midiya podshosining oliy hukmronligi ostidagi fors podsholigi Astiagga qarshi qo'zg'olon ko'targan. Er. av. 585-550-yillarda podsholik qilgan Astiag davrida Midiya katta va qudratli davlatga aylanadi. Bu vaqtda Elam ham qo'shib olinadi. Qo'zg'olonga Axmoniylar xonadonidan bo'lgan va Midiya hukmronligi ostidagi boshqa hokimlar kabi podsho unvoni olgan Kayxusrav II boshchilik qilgan. Gerodotning aytishicha (u ancha ishonchli ananadan foydalangan bo'lsa kerak), Kayxusrav Astiagning (ona tomonidan) nevarasi bo'lgan. Bunda shu narsani ham nazarda tutish kerakki, midiylar bilan forslar bir biriga yaqin qarindosh xalqlardir. Yunon mualliflari ba'zan hatto forslarni midiylar deb ataydilar, ularning

bunday deyishi tasodifiy narsa emas, albatta. Eronning asosiy halqini tashkil etgan forslar bilan midiylarning tillari va madaniyatlarida umumiylik ko'p bo'lgan Kayxusravning qo'zg'oloni er.av. 553 yilda boshlanib 3 yil davom etgan. Astiag bu kurashda katta g'ayrat ko'rsatgan, lekin armiyaning bir qismi g'arbda band bo'lganligi va o'z ichidan xoinlar chiqqanligi tufayli ish pachava bo'lgan. 550 yilda Astiag taxtidan ag'darilib, bir qancha vaqtdan keyin o'ldirilgan (manbalarga ko'ra Kayhisrav bundan behabar bo'lgan) va Midiya forslarga tobe qilingan.

Ahmoniylar davlatining tashkil topishi. Kayxusravning Astiag ustidan qilgan g'alabasi natijasida qadimiy fors davlati vujudga keltirilgan va (Ahman barpo qilgan podsho xonadonining nomi bilan) Ahmoniylar davlati deb yuritilgan. Bu davlat (er.av. 330 yilgacha) ikki asrdan ziyodroq yashagan. Eronliklarning janubiy avlodi bo'lmish forslar bu davlatda asosiy o'rin tutganlar. Midiylar ikkinchi o'rinda bo'lganlar, ularning ko'pchiligi Kayxusrav tomoniga o'tib, evaziga anchagina imtiyozlarga ega bo'lganlar. Midiylarning mag'lubiyatidan Bobil podshosi Nabonid xursand bo'lgan, negaki midiylar taxtid solib turgan oy xudosi Sinaning muqaddas shaxri Harranning xavfsizligi ularning mag'lubiyati bilan ta'min etilgan. Lekin yangi davlatning barpo qilinishi Kayxusravning bundan keyingi istilochilik rejalaridan havf olgan g'arbiy qo'shinlarini tashvishga solgan. Forslar podshosiga qarshi katta bir ittifoq tuzilib, bunga Eronning bevosita qo'shnilari (Yangi Bobil podsholigi, Lidiya)gina emas, balki ancha olis Misr ham qo'shilgan. Shuningdek, Gretsiyadan ham yordam kelishi kutilgan. Turli davlatlarning bunday keng ko'lamdagi (Ossuriyaga qarshi ittifoqni eslatadigan) ittifoqning tuzilishi qadimgi dunyoda xalqaro aloqalarning mustahkamlanib va rivojlanib borishidan guvohlik bergan. Bu davlatda hunarmandchilik g'oyat taraqqiy qilgan, undagi bo'yoqchilik ustaxonalari ayniqsa shuxrat qozongan, ular jun gazlama va fil suyaklarini to'q qizil rangga bo'yashda Finikiya ustaxonalari bilan raqobatlashgan. Lidiyaning so'nggi podsholari Aliyatt va Krez davrida mamlakatning iqtisodiy taraqqiyoti siyosiy qudratning kuchayishi bilan qo'shib borgan. Kichik Osiyoning 69 katta qismi, shu jumladan, yunonlarning dengiz bo'yidagi (Milet dan boshqa) koloniyalari ham Lidiya hukmronligi ostiga tushib qolgan. Kayxusrav Lidiyaga qarshi o'tlanib

ularning tanlagan otliq qo'shinini tor-mor keltirgan. Kayxusrav lidiylarga qarshi ularga ma'lum bo'lmagan tuya minib jang qiladigan askarlarni yuborgan. Shundan keyin fors podshosi jadal zarba bilan Lidiyaning poytaxti Sardni ishg'ol qilgan. Lidiyadan keyin Bobilga navbat kelgan. Bobil podsholigining ichki nizolar tufayli kuchsizlanib qolganligini yuqorida aytib o'tgan edik, U endi o'zining qudratli mudofaa inshootlarini Kayxusrav qo'shiniga qarshi ishlata olmagan. Kayxusravning o'zi (bizgacha etib kelgan yozuvlarda) —Bobilga osoyishtalik bilan kirib keldiml degan va muqaddas shaharning barcha imtiyozlarini tasdiqlab uning xudolariga hurmatini izhor qilgan. Ikkinchi tomondan Kayxusrav toqatsizlik bilan uning kelishini kutib turgan yaxudiylarni o'z tomoniga og'dirgan. Bir vaqtlar bobilliklar haydab olib kelgan bu yahudiy aholisining umidi puch bo'lmagan. Kayxusrav ularni —Bobil qulligidan qutqazib Falastinga qaytib ketishlariga va qaytib Quddusni tiklashlariga ruxsat bergan. Misrga mo'ljallanayotgan hujum uchun zarur platsdarm ana shunday qilib Kayxusrav qo'liga kirib qolgan. Kayxusrav xuddi shu maqsadini amalga oshirish va O'rta dengiz sohillarida o'z hokimiyatini mustahkamlash uchun Finikiyaning savdo-sotiq shaharlari bilan murosa qilishga harakat qilgan, chunki bu shaharlarning flotidan foydalanishni mo'ljallagan. Dehqonchilik madaniyatining ikkinchi o'chog'i (hozirgi Turkmaniston tuprog'idagi Murg'ob vodiysi) Marg'iyonada bo'lgan. O'sha dehqonchilik zonalari atrofidagi bepayon cho'llarda podachi sakmassaget qabilalari ko'chmanchilik qilgan. Kayxusrav shimoli-sharqiy o'lkalarni qat'iy o'ziniki qilib va unumdor Amudaryo vodiysiga olib boradigan yo'llarni qo'lga kiritish niyatida mana shu urushqoq qabilalar ustiga o'zi uchun fojeali yurush qilgan. Shu bepayon cho'llarda forslar qo'shinini dushman qurshab olgan va undagi janglarning birida Kayxusrav halok bo'lgan. Gerodotning aytishicha, massagetlar malikasi istilochining tanasidan judo qilingan kallasini qon bilan to'ldirilgan meshga solgan va mana endi qonga to'y, deb xitob qilgan. Mahalliy ananalardan olib chiqqan 70 afsonada Qora dengiz bo'ylaridagi va Tog'li Oltoy skiflariga qarindosh erkin sak qabilalarining doim istiloga intilgan bosqinchi fors podshosiga qarashlari ifoda etilgan. Lekin Kayxusravning mag'lubiyati va halokati Ahmoniyalar davlatining kengayib

borishiga to'siq bo'lmagan. Misrga bostirib kirish niyatida Kayxusrav tayyorlagan ishni uning o'g'li Kambiz (er.av. 529-523 yillar) amalga oshirgan. U ham otasiga o'xshab harbiy tadbirlar bilan birga diplomatiya usullarini ham ishlatishga harakat qilgan. Kambiz o'zining qo'shinlarini Falastinga to'plab, Sinay sahrosi orqali Misr chegaralariga boradigan yo'llarga egalik qiluvchi arablar bilan bitishishga kirishgan. Shu orqali u o'z qo'shinini tuyalarda tashiladigan suv bilan ta'min qilgan. Dengizda forslarning o'z floti bo'lmagan, ammo ular finikiyaliklarning va qisman yunonlarning kemalaridan to'la foydalanganlar. Buning ustiga XXVI sulolaning so'nggi fir'avnlari vaqtida dengiz kuchlariga qo'mondonlik qilgan mansabdor xoinlik qilgan degan gap ham bor. Bundan tashqari Misrdagi yunon yollanma askarlarining komandiri Fanat ochiqdan-ochiq Kambiz tomoniga qochib o'tib, unga g'oyat katta xizmatlar ko'rsatgan. Fors qo'shinlari Misr chegaralariga yaqinlashib qolgan paytda Misrning g'ayratli fir'avni Amasis to'satdan o'lib qolgan. Mana shu hamma noqulay vaziyatlarga qaramay, Misr qo'shinlari Pilusiya yonidagi chegara janglarida istilochilarga qattiq qarshilik ko'rsatgan. Shundan 70 yil o'tib Gerodot shu erga kelib jang maydonini tomosha qilgan va unda g'oyat ko'p o'ldirilgan kishilarning suyaklarini ko'rgan. Forslar bu jangda Misr askarlarining mardligini bukishga muvaffaq bo'lganlar, keyin ularning muvaffaqiyatiga hech nima to'sqin bo'lmagan. Memfis bosib olingan va Amasisning o'g'li fir'avn Psammetix III faqat bir necha oy podsholik qilib asir tushgan (keyinroq qatl qilingan). Kambizning Efiopiyani bo'ysundirishga urinishi muvaffaqiyatsiz bo'lgan. U tabiiy g'ovlardan o'tolmagan va o'z mustaqilligini himoya qilayotgan aholining qattiq qarshiligini sindira olmagan. Fors davlatining o'zidan ham ishkallik tug'ilgan. Kayxusrav vaqtida qilingan eski patriarxal odatlar bilan Kambizning hisoblashmay qo'yganligidan va uning mustabidlik xatti-harakatlaridan harbiy zodagonlar doirasida norozilik tug'ila 71 boshlagan. Kambiz o'zining ukasi Bardiyani xoinlikda shubha qilib, fitnachilar unga tayanib ish ko'radi deb o'ldirishga maxfiy buyruq bergan. Ammo bu hol voqeaning tezlashishiga sabab bo'lgan, xolos. Shahzodaning o'ldirilganini deyarli hech kim bilmagan va afti-basharasi Bardiyaga juda o'xshagan Gaumata degan bir midiy kohin bundan foydalanib, qo'zg'olonga boshchilik qilgan.

Fors davlati, Midiya va boshqa mamlakatlar uning tomoniga o'tgan. Kambiz qo'zg'olonni tinchitish niyatida shosha-pisha Misrdan vataniga jo'nagan, lekin qaytishda juda sirli va shubhali vaziyatda halok bo'lgan (ovozalarga ko'ra, u tasodifan qoqilib o'z hanjariga o'zi qadalib o'lgan emish). Lekin Bardiya nomini olgan Gaumata mamlakatni uzoq vaqt idora qila olmagan. U istilo qilingan mamlakatlar aholisiga tayanib ish ko'rgan, ularni bir necha yil oldin soliqlaridan ozod qilgan. Biroq Eronning o'zida qarshilikka duch kelgan va agar unga dushman (Behistun yozuvlarini yozgan) yilnomachilarning gapiga ishonadigan bo'lsak, u bir qancha zo'rliklar qilgan, jamoa yerlari va uydagi kishilarni (qullarni bo'lsa kerak), qabila ibodatxonalarini vayron qilgan. Fors xarbiy zodagonlari orasida yangi podshoning qallobligi to'g'risida ovozarlar tarqalib ketgan. Ettita mansabdor fitna uyushtirib, natijada Gaumata o'ldirilgan. Fitnachilar taxtni Ahmoniylar xonadoning urug'-aymog'idan bo'lgan Gistasping o'g'li Doroga topshirishgan. Doroning taxtga ega bo'lish huquqi to'g'risida qarshiliklar va bahslar bo'lgan, ana shu bahs va qarshiliklarni bartaraf qilib, taxtga bo'lgan huquqini mustahkamlash uchun u Kayxusravning qiziga uylangan.

Xulosa qilib aytganda Eron ham dunyoning eng qadimgi sivilizatsiya markazlaridan biri hisoblanadi. Eroniy xalqlar qadimda Elam, Midiya va shunga o'xshash boshqa boshqa davlatlarni bunyod etishgan. Ayniqsa Forslar tarixida Ahamoniylar davlati eng shonli iz qoldirdi. Bu davlat oddiy kichik bir uyushmadan imperiya darajasiga chiqa oldi. Ahamoniylar davlatiga asos slogan hukumdor Kirush va uning avlodlari bu davlatni bir necha yuz yillar boshqarishdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Т.: Шарқ, 1998.
2. Авдиев В.И. Қадимги шарқ тарихи. – Т., 1964.
3. Античная Греция. Под. ред. Е. С. Голубцовой. – М., 1983.
4. 4. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). SOVET HUKUMATINING DINGA NISBATAN MUNOSABATI VA UNING IJTIMOIIY OQIBATLARI.

- Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4-2), 392-397.
5. Chorshanbiyev, B. R., & Ollomurodov, N. (2023). AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRI XO 'JALIGI. Educational Research in Universal Sciences, 2(1 SPECIAL), 417-419.
  6. Boytora, C., & Nurali, O. (2023). Amir Temur and the Times of the Temuris Mints and Monetary Policy. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 16, 1-4.
  7. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). O 'ZBEKISTONNING JANUBIY SHAHARLARIDA UY-JOY QURILISHIDAGI YUTUQLAR VA MUAMMOLAR. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(12), 25-28.